

§ 82. [Vabariigi Presidendi volituste lõppemise alused]

Vabariigi Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) teda süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) tema surma korral;
- 4) uue Vabariigi Presidendi ametisseastumisega.

Autor *Kristel Urke*

Ajaloolised tekstid

PSMS 1933: § 59 lg 5 teine lause. Kui Riigivanema amet on vaba või takistused on vältavat laadi, siis asutakse võimalikult ruttu uue Riigivanema valimisele.

PS 1937: § 41 lg 2. Vabariigi Presidendi volitused lõpevad uue Vabariigi Presidendi ametisse astumisega.

§ 45 lg 3 teine lause. Kui kohus mõistab Vabariigi Presidendi süüdi, asutakse kohe uue Vabariigi Presidendi valimisele.

Sisukord

- I. Sissejuhatus
- II. Vabariigi Presidendi volituste lõppemise alused
- III. Riigipea ametist tagandamine

I. Sissejuhatus

- 1 Varasemad põhiseadused ei sätestanud eraldi loetelu olukordadest, mil riigipea volitused lõpevad. 1933. aastal vastu võetud põhiseadus nägi ette, et kui riigivanema amet on vaba või takistused seda täita on vältavat laadi, asutakse uue riigivanema valimisele.
- 2 1937. aastal vastu võetud põhiseaduse erinevatest sätetest leiab nii kehtiva PS § 82 punktiga 4 sarnaneva sätte, mille järgi VP volitused lõpevad uue VP ametisse astumisega, kui ka kehtiva PS § 82 punktiga 2 kaudselt sarnaneva aluse, mille järgi tuleb asuda uue VP valimisele, kui kohus mõistab VP süüdi. Erinevalt kehtivast PS § 82 punktist 2 ei lõppenud 1937. aastal vastu võetud põhiseaduse järgi siiski VP volitused automaatselt süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisega, vaid ikkagi uue presidendi ametisse astumisega.

II. Vabariigi Presidendi volituste lõppemise alused

- 3 PS § 82 sätestab ammendavalt neli alust, mille esinemisel VP volitused lõpevad. Nendeks on VP enda tagasiastumisavaldus, VP suhtes süüdimõistva kohtuotsuse jõustumine, VP surm ning uue VP ametisse astumine. VP volitused lõpevad korraliselt, kui ametisse astub uus president, muudel juhtudel on tegemist VP volituste erakorralise lõppemisega (vt VPTKS § 8 ja § 9). Kehtiva PSi ajal on VP volitused lõppenud üksnes PS § 82 punkti 4 alusel ehk uue VP ametisse astumisel.
- 4 PS ei sätesta eeldusi ega asjaolusid, mille esinemisel on VP-1 õigus või kohustus PS § 82 punkti 1 kohaselt tagasi astuda. Seega on VP-1 õigus tagasi astuda igal põhjusel. Tagasiastumisavalduse esitab VP kirjalikult Riigikogu esimehele (VPTKS § 10 lg 1). Suulise avalduse ametist tagasiastumise kohta teeb VP Riigikogu esimesel istungil samal või

järgmisel nädalal pärast Riigikogu esimehele kirjaliku avalduse esitamist (VPTKS § 10 lg 2). VP volitused lõpevad, kui ta on ametist tagasiastumise teatavaks teinud Riigikogu istungil (VPTKS § 10 lg 3). Ametist tagasiastumise korral lähevad VP ülesanded vastavalt PS § 83 lg-le 1 ajutiselt üle Riigikogu esimehele.

- 5 PS § 82 punkti 2 alusel lõpevad VP volitused teda süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumisega. Kuna kriminaalmenetluse ajaks on VP volitused peatatud ja VP ülesandeid täidab seetõttu juba kriminaalmenetluse ajal PS § 83 lg 1 järgi Riigikogu esimees, jääb Riigikogu esimees neid ülesandeid täitma kuni uue VP ametisse astumiseni.
- 6 PS § 82 punkti 3 alusel lõpevad VP volitused tema surma korral. VP asendajana astub VP ülesannetesse Riigikogu esimees (PS § 83 lg 1) ning erakorraline VP valimine peab toimuma 14 päeva jooksul arvates VP surma päevast (VPVS § 3 lg 2 p 1). Arvestades, et VP valimiskorra järgi peab VP kandidaat olema Riigikogu konsensuskandidaat (vt § 79 komm. 25 jj) ning arvestades ka Riigikogu istungjärke, on 14 päeva näol tegemist erakordselt lühikese tähtajaga, mida on parlamendil praktikas raske järgida. Seetõttu oleks soovitatav pikendada tähtaega näiteks 30 päevale.
- 7 PS § 82 punkt 4 ehk uue VP ametisse astumine on VP volituste korralise lõppemise alus. VPVS § 27 lg 1 järgi astub korraliselt valitud uus VP ametisse ametivande andmisega esimesel Riigikogu istungil, mis järgneb VP ametiaja lõppemise päevale. Kuna uue VP volitused algavad tema ametivande andmisest, on see ka hetk, mil lõpevad eelmise VP volitused.
- 8 Erisuse VP volituste lõppemise alustest sätestab PS § 131 lg 1, mille järgi ei valita presidenti erakorralise ega sõjaseisukorra ajal ega lõpetata ka tema volitusi (vt ka § 131 kommentaare). Sisuliselt tähendab see, et kohaldada ei saa PS § 82 punkte 1 ja 4. Kui on PS § 82 punkti 2 või 3 olukord (s.o VP suhtes süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumine või VP surm), täidab VP ülesandeid vastavalt § 83 lg-le 1 Riigikogu esimees. PS § 131 lg 2 järgi pikenevad VP volitused (või Riigikogu esimehe volitused VP ametis), kui need lõpeksid erakorralise või sõjaseisukorra ajal või kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest. Nendel juhtudel kuulutatakse välja uued valimised kolme kuu jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest.
- 9 Riigipea volituste lõppemise aluste määratlemine põhiseadustes on tavapärane. Peale EV põhiseaduse on riigipea volituste lõppemise alused sätestatud ka nt Läti, Leedu, Itaalia ja Iirimaa põhiseaduses.

III. Riigipea ametist tagandamine

- 10 Erinevalt mitmete teiste riikide põhiseadustest ei sätesta EV põhiseadus VP volituste lõppemise alusena võimalust tagandada VP ametist. Mitmete riikide põhiseadused näevad ette olukorra, kus parlamendil on võimalik algatada presidendi tagandamismenetlus usalduse kaotuse tõttu (ingl *impeachment*). Presidendi tagandamismenetluse algatamise võimalus on ette nähtud näiteks Iirimaa, Leedu, Prantsusmaa, Saksamaa ja Ameerika Ühendriikide põhiseaduses.
- 11 Iseloomulik on see menetlus pigem presidentiaalsetele riigikordadele. Tagandamismenetluse algatab tavapäraselt parlament (kahekojalise parlamendi puhul alamkoda) ja kohtuniku funktsiooni täidab kõrgeim kohus või kahekojalise parlamendi puhul parlamendi ülemkoda. Kui põhiseadus näeb ette tagandamismenetluse võimaluse, on põhiseaduses enamasti sätestatud ka alused sellise menetluse algatamiseks. Need alused

võivad olla põhiseaduse või muude seaduste rikkumine (nt Leedus¹, Saksamaal² ja Prantsusmaal³) või muul viisil oma volituste tõsine kuritarvitamine (Iirimaa⁴ ja Ameerika Ühendriikides⁵).⁶ On tähelepanuväärne, et võrreldes tavapärase kriminaalmenetlusega võivad tagandamismenetluses sisalduda nii õiguslikud kui ka poliitilised argumendid ja põhjendused. Eriti Ameerika Ühendriikide puhul, kus tagandamise aluseks võib olla sisuliselt mis tahes viisil võimu kuritarvitamine, on tagandamismenetluse puhul tegemist pigem poliitilise kui kohtuliku või õigusliku menetlusega.

- 12 Kaudset paralleeli tagandamismenetlusega võib Eestis tõmmata PS §-s 85 ette nähtud VP kriminaalvastutusele võtmise regulatsiooniga, sest PS § 85 järgi annab Eestis VP kriminaalvastutusele võtmiseks nõusoleku parlament (vt PS § 85 kommentaare). Siiski ei vii Eestis parlament ise menetlust läbi ning nõusoleku andmine tähendab üksnes kriminaalmenetluse võimaldamist, mitte tingimata Riigikogu soovi president tagandada. Kehtiv PS ei näe parlamendile ette ühtegi võimalust ametisolevat VPd ametist tagandada.

¹ Leedu Vabariigi põhiseadus (*Lietuvos Respublikos Konstitucija*), art 74. Esimene õnnestunud riigipea tagandamine Euroopas toimus 2004. aastal Leedus, kui tagandati president Rolandas Paksas. Tagandamise põhjuseks oli riigipea dekreediga põhjendamatu Leedu kodakondsuse andmine, riigisaladuse rikkumine ja ametivõimu kuritarvitamine.

² Saksamaa Liitvabariigi põhiseadus (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*), art 61.

³ Prantsuse Vabariigi põhiseadus (*La Constitution*), art 68.

⁴ Iirimaa põhiseadus (*Constitution of Ireland*), art 12 lg 10.

⁵ Ameerika Ühendriikide põhiseadus (*Constitution of the United States*), art II, § 4. Nimetatud säte sisaldab ühe tagandamise alusena võimu kuritarvitamist (*high crimes and misdemeanors*), mis on määratlemata õigusmõiste ja mida on Ameerika Ühendriikide Kongress aja jooksul tagandamismenetluste käigus sisustanud. Vt ka *Constitution Annotated. Analysis and Interpretation of the U.S. Constitution*, art II, § 4 kommentaarid.

⁶ Vt võrdlust eri riikide riigipeade tagandamismenetlustest J. K. M. Ohnesorge. *Comparing Impeachment Regimes*. – University of Wisconsin Legal Studies Research Paper nr 1468.